

imece

Fark Et • Katıl • Çözüm Üret

Tema: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Mesele 2 :

Kadın ve kız çocuklarının eğitime erişimlerini artırmayı nasıl sağlayabiliriz?

Mesele 3:

Eğitim modellerini ve eğitim içeriğini toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlayacak şekilde nasıl yeniden tasarlayabiliriz?

R
A
P
O
R

Giriş:

Kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişimi, **imece**'nin ikinci Destek Programı için gerçekleştirilen Sorunlar Araştırması'nda toplumsal cinsiyet eşitliği adına en çok öne çıkan konu başlıklarından biri olmuştur. Küresel endeksler ve ulusal raporlarda karşımıza çıkan bulgular, Türkiye'nin kız çocuklarının ilköğretime erişimi konusunda gelişim gösterdiğini, ancak ortaöğretime erişimde ve yüksek öğretime devam etmede cinsiyetler arası farklılığın devam ettiğini gösteriyor. Bu farkın kapatılması, kadın ve kız çocuklarının yükseköğretim seviyesinde eğitime erişimi ve istihdama katılımı ve gelecekte edinecekleri meslek ve pozisyon açısından oldukça önemli. Dolayısıyla kadın erkek arasındaki eşitsizliklerin ortadan kalkması için kızların eğitime erişimini öğretimin her seviyesinde kolaylaştıran araçların tasarlanması, imece'nin mesele ayaklarından birini oluşturmaktadır.

Eğitime erişimin yanı sıra, nasıl bir eğitime erişildiği de **imece**'nin ikinci Destek Programı için en çok öne çıkan konu başlıklarından bir diğeri olmuştur. Araştırmada elde edilen en önemli çıktı, eğitimin niteliği konusunda toplumsal cinsiyet rollerinin ve bu rollerden kaynaklanan eşitsizliklerin eğitimi farklı katmanlarda etkiliyor oluşudur. Bu noktada eğitim hem formel anlamda okul çatısı altında hem de enformel mekanlarda gelişen bir süreç olarak ele alınmıştır. Formel ve enformel eğitim süreçlerinde öğretilen bu roller, tutumlar ve davranışlar kadınların eğitime erişiminden istihdama katılabilmesine, meslek seçiminden toplumdaki yerine, ev içi iş bölümünden, özgüven, cesaret ve motivasyon oluşumuna, eşit ücret talebinden, eşit hukuksal hak arayışına ve, bedensel ve ruhsal

bütünlüğünü korumaya kadar kadını hayatının farklı evrelerinde yaşam boyu etkilemekte.

Bu sebeple toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde bireyin eğitim sürecini, erken çocukluk eğitiminden yaşam boyu eğitime uzun süreli olarak düşünmek ve örgün ve yaygın eğitimi içeren formel eğitimi ve aile içi de dahil olmak üzere değişik zaman, ortam ve biçimlerde gerçekleşen enformel eğitimi birlikte ele almak oldukça önemli. Dolayısıyla, sadece kız çocuklarına ve kadınlara yönelik değil, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında pay sahibi olan ebeveyn ve öğretmenler başta olmak üzere tüm bireylere ve topluluklara yönelik eğitimin içeriğine dokunan eğitim modelleri düşünülmesi önem taşıyor. Detaylı bilgiye aşağıdaki rapordan ulaşabilirsiniz.

Bu araştırma nasıl ortaya çıktı?

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kadın ve kız çocuklarının önündeki engelleri ve bu engellerin altında yatan temel sorunları irdeleyebilmek için gerçekleştirilen Sorunlar Araştırması çerçevesinde, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliği alanında yayınlanan küresel, ulusal ve yerel birçok endeks, rapor ve araştırmalardan ortaya çıkan verilerden derlenmiştir. Bu kapsamda incelenen başlıca küresel ve ulusal endeks ve araştırma raporlarına aşağıda yer verilmektedir:

- UN Women & UN Global Compact - Kadının Güçlenmesi Prensipleri (WEPS) Uygulama Rehberi

- Dünya Ekonomik Forumu (WEF) - Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) - Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) - İnsani Gelişim Raporu (HDR)
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) - Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri ve İşgücü İstatistikleri
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı - Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstihdamı Raporu
- TEPAV - 81 İl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Karnesi
- Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) - STK Gölge Raporları

Yürütülen masa başı araştırması, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda uzman akademisyen, araştırmacı, sivil toplum kuruluşu temsilcileri ve girişimcilerin katılımında gerçekleştirilen birebir görüşmeler ile desteklenmiştir.

Çalışma kapsamında Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi, İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi, Arya Kadın Yatırım Platformu, Endeavor Türkiye ve McKinsey & Company kurumlarında görev alan kişiler ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, uzmanlardan elde edilen görüşler ışığında konu ile ilgili sorunların temel kaynakları tespit edilmiştir.

Sorunlar Araştırması'nı besleyen bir diğer çalışma olan paydaş çalıştayında ise, Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren akademisyenler, sivil toplum çalışanları, araştırmacılar ve girişimciler bir araya gelerek konu ile ilgili öncelikleri, gelişim alanlarını ve ihtiyaçları kapsamlı bir şekilde haritalandırmışlardır. Çalıştaya Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, Yaşama Dair Vakfı (YADA), Girişimcilik Vakfı, Kadın Bilişimci Platformu, Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender), Bilgi Üniversitesi Çocuk Araştırmaları (ÇOÇA), Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Arya Kadın Yatırım Platformu, WEConnect, Endeavor Türkiye ve Toplum Gönüllüleri Vakfı (ToG) kuruluşlarını temsil eden 15 paydaş katılmıştır.

Araştırma bize neyi gösterdi?

Tüm bu kaynaklar incelendiğinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kadının ve kız çocuğunun önündeki temel engeller arasında eğitime erişim ve eğitimin içeriği konuları birbirinden ayrı fakat birbiriyle toplumsal cinsiyet rolleri temelinde yakından ilişkili konular olarak karşımıza çıkıyor.

WEF'in 2016 Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi'nde Türkiye eğitim alt başlığında 144 ülke içinde 109. sırada yer alıyor. Geçen seneki veriler incelendiğinde Türkiye'nin bu alanda dört sıra gerilediğini görmek mümkün. Bu endekste eğitim temel başlığı altında incelenen alt başlıklar okuryazarlık oranı ile ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretime katılım oranları olarak sayılabilir.

1 Erken çocukluk ve okul öncesi eğitim

Uzman görüşmeleri ve paydaş çalıştayından çıkan ortak bir sonuç erken çocukluk ve okul öncesi eğitimin toplumsal cinsiyet açısından önemine yapılan vurgu olmuştur. Gerçekleştirilen masa başı araştırması ve çalıştayda, okul öncesi eğitim döneminin çocukların zihinsel yetenekleri, davranış alışkanlıkları, dil becerisi ve duygusal becerilerinin gelişiminde en önemli dönem olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple bu dönemin çocukların toplumsal cinsiyet rollerini en yoğun şekilde öğrendiği ve içselleştirdiği bir dönem olduğu vurgusu yapılmıştır. Bununla birlikte, bu dönemin ebeveynlerin eğitime daha çok dahil olduğu ve öğretmenlerin müfredat açısından en rahat oldukları dönem olması sebebiyle bu noktada kurgulanacak bir eğitimin sadece çocuklara yönelik değil, öğretmenlere ve babaları da içerecek şekilde ebeveynlere de yönelik olması gerektiği tartışılmıştır.

2 İlköğretime erişim ve okuryazarlık

Türkiye’de okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı erkeklerden beş kat fazla. TÜİK, 2015 verilerine göre Türkiye’de 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5,4 iken, bu oran erkeklerde %1,8, kadınlarda %9.¹ WEF 2016 verilerine göre okuma yazma oranındaki cinsiyet uçurumu kategorisinde Türkiye 144

ülke arasında 101. sırada yer alıyor.²

Türkiye, kız çocuklarının ilkököl ve ortaokul düzeyinde eğitime erişiminde önemli bir gelişme kaydetmiş durumda. WEF 2007 Endeksinde Türkiye, ilkökula kaydolma sıralamasında 128 ülke içinde 111. sırada yer almışken, 2016 Endeksinde 144 ülke içinde 95. sıraya yükselmiş durumda.³ Çalışma kapsamında gerçekleştirilen uzman görüşmelerinde de Türkiye’de toplumsal cinsiyet perspektifinden yürütülen projeler geçmişten günümüze çerçevelendiğinde,

kız çocuklarının ilkököl düzeyinde eğitime erişimi konusu, üzerine oldukça çalışılmış ve görece çözülmüş bir konu olarak nitelendirilmiştir.⁴ Uzman görüşmeleri esnasında, daha önce yapılan Milli Eğitim Bakanlığı kaynaklı projelerinin yanı sıra, “Kardelenler”, “Baba Beni Okula Gönder”, “Haydi Kızlar Okula!” gibi projeler, bu sorunun daha önce

ele alındığını ve erişim sorununun büyük ölçüde çözüldüğünü anlatmak için örnek olarak gösterilmiştir. Bu konunun ele alındığı görüşmelerde erişimden ziyade içerik konusu vurgulanmıştır. Örneğin, eğitim sürecini kız çocuklarının eğitim teknolojileriyle entegrasyonu anlamında düşünmenin daha yaratıcı olacağı dile getirilmiştir.

3 Ortaöğretime erişim

Kadın ve kız çocuklarının eğitime erişimi düşünüldüğünde Türkiye’de ortaöğretime erişim başlığında eşitsizlik olduğunu

¹ Ancak bu alanda yapılan yoğun çalışmalara rağmen bölgelere göre farklılaşma devam etmektedir. Özellikle ortaöğretim düzeyinde Doğu illerinde kız çocukların okullaşma oranı erkeklere göre daha düşüktür (ERG 2016).

söylemek mümkün. Lise ve dengi okul mezunu olan 25 ve daha yukarı yaştakilerin toplam nüfus içindeki oranı %19,5. Erkek ve kadınlar arasındaki farka bakıldığında, erkeklerin %23,5'i lise ve dengi okul mezunu iken, kadınlarda bu oran %15,6.⁴ WEF'in verilerinde de ortaöğretim seviyesinde kadın erkek uçurumu başlığında Türkiye 109. sırada yer

alıyor.⁵ Ortaöğretime erişimdeki toplumsal cinsiyete dayalı bu uçurumun giderilmesi, kadın ve kız çocuklarının yükseköğretim seviyesinde eğitime erişimi, istihdama katılımı ve gelecekte edinecekleri meslek ve pozisyon açısından oldukça önemli.

Yapılan görüşmelerde de, ortaöğretim ara kademesinin önemi daha sonra yükseköğrenime aktarılması gereken, oradan da istihdama "kapı açması" ve istihdama "geçirilmesi" gereken bir süreç olarak vurgulanmıştır.

4 Genç işsizliği ve "atıl gençlik"

Eğitime ve istihdama aktarılamayan ilk ve ortaöğretimin Türkiye'de genç işsizliği ve ne eğitimde ne de istihdamda olan bir kitle yarattığı hem görüşmelerde hem de masa başı araştırmasında ortaya çıkan önemli bir konu. TÜİK 2017 Haziran ayı verilerine göre 15-24 arası genç kadın işsizliği %26,8 iken, erkeklerde oran %17,2.⁶ Her iki grup için de değerlerin oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkün. Bu verinin yanı sıra ne eğitimde ne istihdamda, ne de beceri geliştirme programlarında olan 15-24 yaş

arası genç kadın nüfusun oranı 2017 Haziran verilerine göre %34,5.⁷ Mutlak olarak bu oran 2 milyonu aşkın genç kadının ne eğitim aldığı ne de istihdamda olduğunu, yani "atıl gençlik"⁸ içinde yer aldığını gösteriyor. OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında kadın atıl gençliğin durumu daha net ortaya çıkıyor. 2016 verilerine göre 15-29 yaş

arası ne eğitimde ne de istihdamda ne de beceri geliştirme programlarında olan kadınların oranı %41,5 (OECD ortalaması %16,5). Türkiye bu yüksek oranla hem OECD hem de OECD olmayan Brezilya, Kolombiya ve Rusya gibi ülkeler arasında da ilk sırada yer alıyor.⁹ Gerçekleştirilen görüşmelerde, hem

toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı eşitsizlikler hem de eğitimin sebebiyet verdiği beceri uyumsuzlukları, bu çarpıcı verilerin altında yatan sebepler arasında gösterilmiştir.

5 Kadınların eğitim seviyesi ve iş gücüne katılımı arasındaki ilişki

Veriler, yüksekokul veya fakülte mezunu düzeyinde incelendiğinde de toplumsal cinsiyet uçurumunu görmek mümkün. TÜİK, 2016 verilerine göre yüksekokul ve fakülte mezunu olan toplam nüfus oranı %16,3 iken, bu oran erkeklerde %18,7 kadınlarda ise %14,1.¹⁰ OECD verilerine göre Türkiye, üst ve orta öğretimi tamamlama alanında cinsiyet eşitsizliğinin en yoğun görüldüğü ülke. Bu alanda OECD ülkeleri arasında Türkiye sonuncu sırada yer alıyor.

Ortaöğretime erişimdeki toplumsal cinsiyete dayalı bu uçurumun giderilmesi, kadın ve kız çocuklarının yükseköğretim seviyesinde eğitime erişimi, istihdama katılımı ve gelecekte edinecekleri meslek ve pozisyon açısından oldukça önemli.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, eğitim seviyesi, kadınların iş gücüne katılımında önemli bir etken. Kadınların eğitim seviyesinin düşük olması, iş gücüne katılma olanaklarını erkeklerden çok daha fazla oranda düşürüyor. Örneğin, okuma yazma bilmeyen kadınların %24,2'si iş gücüne katılabilirken erkeklerde bu oran %46,6. Okuma yazma bilen fakat herhangi bir okul bitirmemiş kadınlarda bu oran %25,8, erkeklerde ise %79. İlkokul mezunu kadınların %33,1'i iş gücünde iken erkeklerin %80,8'i iş gücüne katılıyor. Genel lise mezunu kadınlarda bu oran %36,2, erkeklerde ise %74,2. Yüksekokul ve üniversite mezunu seviyesine bakıldığında ise bu uçurum biraz azalıyor: Kadınlar %73,2 oranında iş gücüne katılırken erkeklerde bu oran %89.¹¹

Eğitimi bütüncül bir biçimde ele alma ihtiyacı

Yukarıda bahsedilen veriler uzman görüşleri ile birlikte ele alındığında elde edilen en önemli çıktı, toplumsal cinsiyet perspektifinden eğitimin katman katman düşünülmesinin ve eğitimlerin içeriği bakımından değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Burada kast edilen, eğitimi sadece formel eğitim olarak ele almanın, bu alanda müdahale alanının mümkün olmamasından ötürü kısıtlayıcı olacağı yönündedir. Yürütülen Sorunlar Araştırması'nın sonucunda, mesele çerçevesinin daha kapsayıcı olması için örgün ve yaygın eğitimi içeren formel eğitimi ve aile içi de dahil olmak üzere değişik zaman, ortam ve biçimlerde gerçekleşen enformel eğitimi birlikte ele almanın önemi ortaya çıkmıştır. Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin inşa edildiği ve oradan ileri yaşlara içselleştirerek

taşındığı dönem olan çocuğun okul öncesi döneminde, aile ve sosyal çevrenin etkisi ve eğitimi çok önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte yaşam boyu eğitim perspektifinden bakarak bu mesele altında incelenebilecek sorunları genişletmek de mümkün olacaktır.

Toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı eşitsizlikleri sorunun ana eksenine koymak şu yüzden önemlidir: Bu roller kadınların doğduğu andan itibaren ailelerin çocuk yetiştirme tarzları, deneyimledikleri ön yargılar, eğitim süreçlerinde ve meslek seçimlerinde neyi "yapamayacaklarının" vurgulanıyor olması, kadınların üzerine yüklenen ev içi sorumluluklar gibi konularla hayatlarının merkezine oturuyor. Bu roller, bireylerin enformel eğitimi etkilerken formel eğitimdeki ataerkil toplumsal cinsiyet rollerini öne çıkaran içerik de bunu pekiştiriyor. Eğitim Reformu Girişimi'nin (ERG) 2016 yılında yaptığı araştırma, Türkiye'deki pek çok farklı ders kitabında kadınların ev işlerinden sorumlu kişiler olarak gösterildiğini, rol modelleri konusunda cinsiyetler arası

15-29 yaş arası ne eğitimde ne de istihdamda ne de beceri geliştirme programlarında olan kadınların oranı %41,5 (OECD ortalaması %16,5). Türkiye bu yüksek oranla hem OECD hem de OECD olmayan Brezilya, Kolombiya ve Rusya gibi ülkeler arasında da ilk sırada yer alıyor.

ayrımcılığın net bir şekilde vurgulandığını, bunun aksi davranışların “ailede rol çatışması” olarak tanımlandığını ve annelik, babalık görevlerinin ve rol modellerinin “aile düzeni için öneminden” bahsedildiğini aktarmaktadır.¹²

Gerçekleştirdiğimiz görüşmeler ve çalıştayda en çok vurgulanan konulardan biri formel ve enformel eğitim süreçlerinde öğretilen bu rollerin, kadınları, eğitime erişiminden istihdama katılabilmesine, meslek seçiminden toplumdaki statüsüne, ev içi iş bölümünden, özgüven, cesaret ve motivasyon oluşumuna, eşit ücret talebinden, eşit hukuksal hak arayışına ve bedensel ve ruhsal bütünlüğü korumaya kadar hayatlarının farklı evrelerinde yaşam boyu etkilediği yönündedir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin hayatın her döneminde karşılaşılan süreçlere dokunabilmek için eğitimi işlevselleştirmek, eğitimi ve toplumsal cinsiyet rollerini birlikte düşünmeyi gerektirecektir. Böylece, eğitimlerin sadece kız çocuklarına ve/veya kadınlara yönelik değil, bu toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında pay sahibi olan, ebeveyn ve öğretmenler başta olmak üzere, tüm bireyleri ve toplulukları düşünerek kurgulanması gerekmektedir.

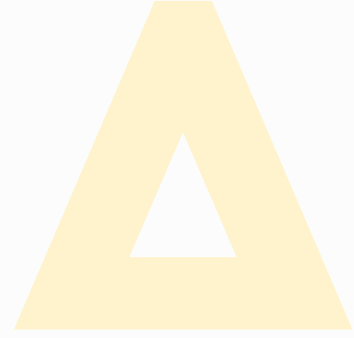

Kaynaklar

- ¹ TÜİK. (2017). Nüfus ve Demografi. Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri. "Eğitim - Okur yazarlığa göre nüfus". 4 Ekim 2017 tarihinde www.tuik.gov.tr sitesinden erişildi.
- ² WEF. (2016). The Global Gender Gap Report 2016. 10 Temmuz 2017 tarihinde <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/economies/#economy=TUR> sitesinden erişildi.
- ³ WEF. (2007). The Global Gender Gap Report 2007. 25 Eylül 2017 tarihinde http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2007.pdf sitesinden erişildi; WEF. (2016). The Global Gender Gap Report 2016. 10 Temmuz 2017 tarihinde <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/economies/#economy=TUR> sitesinden erişildi.
- ⁴ TÜİK. (2017). Nüfus ve Demografi. Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri. "Eğitim". 11 Ekim 17 tarihinde www.tuik.gov.tr sitesinden erişildi.
- ⁵ WEF. (2016). The Global Gender Gap Report 2016. 10 Temmuz 2017 tarihinde <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2016/economies/#economy=TUR> sitesinden erişildi.
- ⁶ TÜİK. (2017). İşgücü İstatistikleri. Haziran 2017 Haber Bülteni. 5 Ekim 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 sitesinden erişildi.
- ⁷ TÜİK. (2017). İşgücü İstatistikleri. Haziran 2017 Haber Bülteni. 5 Ekim 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 sitesinden erişildi.
- ⁸ Gürses, Uğur. (2017). Boştaki gençlerin de bayramı kutlu olsun. Hürriyet Gazetesi. 1 Ekim 2017 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-gurses/bostaki-genclerin-de-bayrami-kutlu-olsun-40463689> adresinden erişildi.
- ⁹ OECD. (2016). Transition from school to work: Percentage of young people in education, in employment and Not in Education, Employment or Training (NEETs), 5 Ekim 17 tarihinde <http://stats.oecd.org/#> sitesinden erişildi.
- ¹⁰ TÜİK. (2017). Nüfus ve Demografi. Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri. "Eğitim-Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyet Oranı". 11 Ekim 17 tarihinde www.tuik.gov.tr sitesinden erişildi.
- ¹¹ TÜİK. (2016). İşgücü İstatistikleri. Yükseköğretim ve fakülte mezunlarının en son mezun oldukları alana göre işgücü durumu. 10 Eylül 2017 tarihinde www.tuik.gov.tr sitesinden erişildi.

¹² ERG. (2016). Türkiye’de Ortaöğretimde Kapsayıcı Eğitim Durum Analizi. 10 Haziran 2017 tarihinde http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_KapsayiciEgitim_DurumAnalizi.pdf sitesinden erişildi.

imece için **S360** tarafından hazırlanmıştır.